

4. UNITATEAREN IBILBIDE DIDAKTIKOA

4. UNITATEAREN IBILBIDE DIDAKTIKOA

BIDAIA DIDAKTIKO ETA BIRTUALA ARRASATEKO NATURAREN ERREALITATEAREN BERRI JAKITEKO

Aurreko unitate didaktikoetan bidaia didaktikoak egitea proposatu ditugu, baina unitate didaktiko honetan Arrasateko naturaren egoera, interes puntuak, auzoka, ikusteko bidaia didaktiko-birtuala egitea egokiago dela uste dugu, Arrasate herri luzea izanik, auzoetako altxor naturalaren zertzeladak ezagutzeko oinez joanez gero oso luzea izango bailitzateke.

Hori ordezkatzeko eta gaur egungo baliabideez baliaturik, bidaia didaktiko-birtuala egitea proposatzen dugu, batetik, unitateetan dauden argazkiez eta gida honetan testuez baliaturik eta, bestetik, Arrasateko ortofotoen bidez. Hortaz, nagusia izatean, bidaia didaktiko osoa egiteko aukera izango dugu oinez, udaberrian, udan edo udazkenean, ahal dutenean egin dezakete ikasleek, gurasoekin edo lagunekin. Oraingoan, berriz, maparen eta ortofotoen bidez egingo dugu bidaia birtuala, **Arrasateko gunen naturalak hobeto ezagutzeko, gunen hauek dauden inpakturik nabarmenak eta gizakiak naturarekiko landutako hainbat gunen.**

1. ERDIGUNEA (PARKEAK)

Goikobaluko (Santa Barbara) muinora joango gara, herriko behatoki ederra dela eta. Bertan antzinatik gaztelu bat izan zen, baina 1457. urtean Enrike IV erregeak agindu zuen botatzea. Gaur egun, herritarrek gazteluko dorreen oinarriak bisitatu ditzakete, aztarnak 1994. urtean egindako lan batzuetan azaleratu baitzituzten. 1936ko gerraren ondorioz tokiak triskantza ugari izan zuen landaredian eta Udalak 1954ko martxoaren 25ean Zuhaitz eguna antolatu zuen parkearen itxura berritzeko.

Herritar asko joan zen, urkiak, gaztainondoak, sagarrondoak, akaziak eta beste zuhaitz mota asko landatzera. Goikobaluko erdian zegoen arbola, Lehen Carlos Adan de Yarzak Lekeitioko bere finkatik ekarritako Libanoko zedroa, ordezkatzeko zuen eta haren lekuan pinu bat jarri zuen.

Muinoan zuhaitz mota ugari dago mazela guztietan eta herriaren erdigunea egonik, gunen ezin hobea da zaratatik lasaitasunera alde egiteko. Parkearen azalera 4,57 hektareakoa da.

Olarte kaletik beherantz **Monterron parkera** abiatuko gara. XVII. mendean eraikitako eraikina dugu eta atzealdean baso-lorategi handi bat du. 73.425 metro koadro du eta 1984. urtean Udalak hainbat obra egin zuen, gunen publiko bezala egokitzeko.

Behetik 211 metroko altueratik lehengo San Kristobal ermita baserriraino (oraingo hilerria hor bertan dago), 329,90 metrora zabaltzen da basoa. Parkea maldatsua da eta behealdean oholza estali bat eta anfiteatro bat ditu, kultura ekitaldiak ikusteko. Behealdean ere lorategia dago eta bertan zuhaitz mota ugari. Parkea eraikina egin eta gero egin zuten neurrian, horko espezierik zaharrenak, gehien jota ere, 350-390 urte izango du. Hor sekuoia erraldoiak eta gorriak, haginak, zedroak, magnolioak, pizeak, ezkiak, wellingtonioak, nekostak, ezpelak, gereziondoak daude.

Aipamen berezia merezi dute eszenatokitik gertu dauden bi sekuoia gorrik eta sekuoia erraldoi batek, zuhaitzok 38 m-tik 45 m-ko altuera hartzen dutelako. Lehen bi urmael zeukan, baina gaur bat lehor dago.

Mendian gora, haritzak, lizarrak, arteak, gaztainondoak, astigarrak, pagoren bat, eta gurbizta ikusi daitezke, zenbait kasutan kartel infomatzailleak, jendeak ezagutu ditzan.

Kanposantuko bidetik abiatuko gara Loo baserrirantz, handik ezkerretara Meatzaerreka auzora doan bidea hartuko dugu bertara iristeko.

2. MEATZERREKA (HARROBIA)

Auzo historikoa da, eta XIII. mendetik aurrera bertako meatokietan, **Lastaobia**, **Juanporobia**, **Kirixaobia**, **Lugorri**, **Barrenobia**, **Pisaobia**, eta abar, minerala ateratzen zuten, gero burdina zein altzairua egiteko. **Meatzaga** baserria ezkerrean utzita eskumarantz joango gara Udalatzen maldaren azpitik Kanpanzarrerantz, harrobiraino, hain zuzen ere. **Udalatxeko Egomendi** gunearen eskumako aldean dago harrobia eta bertan izanez gero edo ortofotoen bidez, antzematen da lehendabiziko begiratuan jarduera honen inpaktua.

Eraikuntzan erabiltzen diren lehengaiak ateratzeko ustiatzen du harrobiak, eta azpiegitura lanetan ere bai. Erauzketa lana egiten dute jarduera honetan eta etxegintzarako, bide lanetarako materiala ateratzen da merkaturatzeko. Duela gutxi arte Gipuzkoan hamasei harrobi zeuden, gehienak kareharriarenak, hain zuzen ere, eta hiru Arrasaten zeuden (San Josepe, Kobate, Kanpanzar) eta bertako paisaia zein naturan sekulako inpaktua izan du.

Gaur egun, harrobi horren altura 600-700 metrora iristen da eta ohiko erauzketaz gain, galerien bidez, horma zulatuz galeriak egitea, ustiatzen ari dira Udalatxeko kareharria.

Urte askoren ustiaketak zeharo aldatu du bertako paisaia eta landaredia, nahiz eta legez eta **ofizialki Interes naturalistikodun gunea izan Udalatx.**

Buelta emango dugu itzultzeko joan garen bidetik eta eskumaldean hainbat urtetan erabilitako

beste harrobi bat ikusiko dugu, Santutxo, gaur egun lurraz nolabait berreskuratuta.

Meatzaga, Galarraga, Arremena eta Salturri ezkerrean utziz bidean gora egingo dugu, lehengo meategien bidetik, hain zuen ere, Udala auzorantz.

3. UDALA (UDALATXEKO ARTADIA)

Udala auzora iristean itzela agertzen zaigu gure aurrean Udalatx eta gailurrera joateko bidearen inguruan pinuak eta beste zuhaitz mota batzuk badira ere, kareharrizko mendian artadia da nagusi eta gerriko bat bailitzan harriari itsatsia eta bere presentzia **Garagartzako** lursailetara hedatzen da, han baitaude altuenak eta mendiaren diametro osoan, Bizkaiko lursailetan. **Txukurrillotik** hariztitik gora artadia zeharkatuz gero, atxaparrak ikusi daitezke, landare honek liana sendoak eratzen ditu eta lurrean, huntza ikusiko dugu, arboletatik gora egiten duena, hain juxtu ere.

Artadi poblatu honek bere landaredia eta animalia propioak, zapelatza, eskaiua, erregetxeko bekainzuria, kukua, urubia, hontza, urtxintxa, erbinudeak, basakatuak, azeriak, azkonarrak, basurdeak.. dituen ekosistema berezi bat sortzen baitu. Harrigarria badirudi ere, klima mediterraneoko animalia eta landare espezieen basoa da artadia, berez, klima horretako toki naturala da. Artadia **Besaidetik Kanpanzarrera** zabaltzen da, mendiaren ekialde, hegoalde eta hego mendebaldean, beti eguzkiari begira. Iparraldeko itzalean eta euripean ezin egon. Elorrio aldean, landaredia guztiz aldatzen da eta belarra eta pagoa da nagusi, Santa Luziaren muinoan izan ezik.

Ematen du antzinako garai batean hemen beste klima bat zegoela, zeren Arrasateko beste toki batzueetan ere, Bedoñan, Garagartzan, esaterako, artadi bat dago. Bestalde, 800 metroko alturara iristen da Udalatxeko artadia.

Berez, Arrasateko artadiak gure herriko ezaugarrietako bat da eta Udalatx mendia berez, arrasatearrentzat eta inguruko herrientzat, bizitza birika bat da, akuifero handia izateaz gain. Eusko Jaurlaritzak izendatu zuen Interes Naturalistikodun gunea.

Udalatik Arrasaterantz errepidetik jaitsiz gero, **Arteta** (arte-eta) baserria pasatutakoan, pixka bat aurreragoa eskumako bide hartuko dugu Garagartzako Arteaga (Arte-aga) baserrira joateko, handik eskumako bidetik jarraituz Kobate harrobiaren gainetik pasatuko gara. Aurrerago eskumaldean AHTko obra egiteko Udalatxen egiten ari diren tunelak ikusiko ditugu eta **Madariaga** errekaraino joango gara. Handik ezkerretara porlanezko pista batetik abiatuko gara Gesalibarko lursailetara.

4.- GESALIBAR (AZPIEGITUREN INPAKTUA)

Muino batera iritsita handik behera joanez gero, Gesalibar dago, baina gaur AHTko tren bidea egiten ari direnez, bidea bukatu egiten da bertan eta zubibideak eta bi aldeetan tunelak ikusiko ditugu.

Etxebarri, San Jurgi eta Parraia baserrien lursailetik, zubibidetik pasatuko omen da Abiadura Handiko trenak. Ingurumen inpaktu handia da. Progresoren "abiaduraren" izenean, lur mugimendu handiak izan dira eta hondakin kopuru handia pilatzen ari da. Zarata kaltegarria omen da inguru honetan eta nekazaritzako lursail ugari galduko da.

Auzora jaitsiz gero, **Aita Menni eta San Juan de Dios ospitaleak** eta auzoko etxeak eta baserriak ikusiko ditugu, toki lasaiak presatik urrunduta. Errepidearen aldemeneko bidetik ezkerretara abiatuko gara Garagartza auzora joateko.

5.- GARAGARTZA. ORTU EKOLOGIKOAK

Auzoaren sarreran lehenengo futbol eta errugbi zelaiak ikusi ditzakegu, 2007. urtetik hutsik daudenak, kirol gune berria Mojategin zabaldu zelako. Erreka pasatzeko dagoen zubitik pasatuko gara, auzoko plazara joateko. Kontraste ugari duen auzoa da Garagartza; historian Lezetxiki, ingurumenen harrobia eta lantegi handi bat ondo-ondoan; bizimoduan duela urte batzuk arte familia batzuk baserrietik bizi ziren, baina gaur egun gehienak lantegiko beharginak dira; eraikuntzetan baserri-etxe txikiak eta 2011. urte inguruan urte edo etxebizitza bateko etxe ugari egin zuten **Istizabal-Garagartza** kalean.

Horren guztiaren erdian, Udalaren ekimenez ortu ekologikoak jarri dira eta geroari begira oso interesgarria izan da, aisialdi moduan eta modu produktiboan.

Errekan behera joanda, Uribarri auzorantz abiatuko gara, Ulgor enpresak duen lantegiaren ezkerretatik.

6.- URIBARRI.- (NATURA, INDUSTRIA)

Lantegiaren ondoan, Urdaiena etxetik aurrera hasten da Uribarri auzoa. Ubide honetan, lautada horretan Arrasateko industrialderik handiena hasten da, Aramaioko erreka bi aldeetan. Errepidetik aurrera **Mendigain** etxea eskumaldean utzi eta gero, aldapan behera eskumaldean industria gehiago dago, Ederlan..,

MUkoka kanpusaren zatia bat eta ezkerretaldean Garaia berrikuntza zentroa, ikerketa eta garapenerako zentro handi bat. Auzoko mugetan ere Eskola Goi Politeknikoa dago bere ikasleentzako instalazio

ugarirekin. Auzo handia da Uribarri, **Munarretik hasita Muruko maldetaraino doa**, muga egiten du Garagartzarekin, Udalarekin, San Andres eta Aretxabaleta herriarekin.

Baserri asko, abeltzaintza, nekazaritzako lursail handiak izan ditu eta mendi guneei ugari. Industria guneei etengabe natura guneei irabazten joan dela esan bada ere, natura eta industriaren uztardura da Uribarri auzoa, iraganaren eta geroaren ezinbesteko lekukoa.

Udalako plazaren gurutzeraino joango gara eta eskumara abiatuko gara, San Andres auzorantz (Bedoñabe).

7.- BEDOÑABE/SAN ANDRES (HIRIGINTZAREN ETA ERREPIDEEN ERAGINA)

Hirugarren unitate didaktikoaren gida pedagogikoan informazio zabala eman dugu Arrasateko auzoen historiari buruz, baina auzo honetan, beste auzo batzuetan bezala, 1959. urtetik aurrera hasi zen benetako eraldakuntza. Errekaren ibilbidea aldatu zuten, esparru txiki batean etxe asko egin zituzten, dorretzarrak (etxeorrazak) egin zituzten auzoan eta horrek masifikazioa eta zerbitzu falta eragin zituen.

Horregatik, hirigintza arazoak eta auzoa zerbitzuez hornitzeko beharrak zeudela-eta, auzotarren elkarte bat sortu zuten auzoan eta duela gutxi arte auzokideen defentsan ibili da.

Hirigintzari dagokionez, Deba ibaiaren ubidean zeuden baserri asko bota zituzten industriak egiteko.

Errepideei dagokienez, auzoan oro har izan den eragina handia izan da, gaur egun ikusi daitekeenez, Gasteiza joateko, **lau errepide baitugu. Alfontso VIII kaleko errepidea, Araba etorbidekoa, saihesbidea eta autopista.**

Pasabideko auzoa da eta hirigintzaren zein errepideen eraginpean jorratu du bere bidea, nortasun propio batekin.

Gasteizko norabidea hartuko dugu Intxausti baserriraino eta handik ezkerretara hartuko dugu, Bedoña auzora joateko

8.- BEDOÑA.- (BASERRIAK, ZELAIK)

Herrigunetik eta erreken ubideetatik urruti egoteagatik, oso ondo gorde du lehengo auzo egitura. Gizakiak egindako baserriak, landutako zelaiak eta abeltzaintza zein nekazaritzako lursailekin dagoen auzoa. Auzotar gehienek auzotik kanpo lan egiten badute ere, oraindik auzoan artzainak daude, txakolina egiten dute, ogia egiten dute eta artalde zein ganadu buru ugari dago auzoan.

Belaunaldiz belaunaldi transmititu den kultura da hau eta berez gure herriarentzat zaindu beharreko altxorra.

Artazubiaga baseritik ezkerretara joango gara Zaldibar eta Musakola auzoetara joateko. Azuelarantz abiatuko gara eta gero handik ezkerretara Debagoieko ospitalearen atzealdetik Zaldibar auzora jaitsiko gara.

9.- ZALDIBAR (BI IBAIEN ELKARGUNEA)

Auzo historikoa, gatazkez betea, Zerrajeraren sorlekua, Eskola Politeknikoaren 1. egoitza, Aprestuz eskola, Ospitalearen tokia, trenaren joan-etorriak, jendarteko "altxor" ugari izan da bertan., Bertan bi ibaiak **Aramaio eta Deba** elkartzen dira, ur emariak gehitzeko, **Urbixaleku edo Urbixabat** tokian. Errekak garrantzitsuak izan dira gure bizimodurako eta "erreketa" ura beti desberdina dela eta, beraz, erreka diferentea dela esaten badute ere, altxor natural hau zaindu egin behar dugu, zalantzarik gabe.

10.- MUSAKOLA (ARAZTEGIA, ETXEZARRETAKO BASOA)

*Araztegia.- Unitate didaktiko honetan sakon aztertu dugu araztegiaren gaia, eta ezinbesteko instalazioa da ibaiaren ura garbitzeko, berriztatze eta ibaiari bizitza emateko.

***Etxezarreta baserriaren** aztarnak egun ikusten badira ere, 1974. urtean eraitsitaz eman daiteke baserria. Finkaren jabea Rafael Ariza Echezarreta meategietako injinerua, mediku homeopata, garai hartako estatuko onenetakoa. Kultura zabalekoa, hainbat hizkuntza menperatzen zituen, frantsesa, alemana, italiara, eta euskaraz ere ondo mintzatzen zen.

XX. mendearen hasieran berak egindako planoei jarraituz baserria finka handi bihurtu zuen, garai hartako abeltzaintza, basogintza eta hegaztigintzako berrikuntza aurreratuz hornitu zuen.

- Aipatzekoa da, instalazioei dagokienez, ikuilua Europako onenetariko zela, jakitunek ziotenez. Pirenaika eta suitzar arrazako lehiaketetan bere ganaduak sari ugari lortu zuen, irabazitako plaka jartzen zion behi saritu bakoitzari aldamenean.
- Halaber, finka, baserriaren inguruko basoak birpopulatu zuen. Hemengo espeziak landatzeaz gain, zuhaitz exotikoak landatu zituen eta baita fauna ere (pauma, eta abar).
- Liburutegi handia, ona zeukan, Gipuzkoako bigarren garrantzitsuen omen zen, eta bertara hainbat intelektual etorri ohi zen, hala nola, Gregorio Marañon, Pio Baroja...).

- Baserriaren lurretan lurperatuta daude haren arreba eta bera, Rafael.
- Antzinatik baserrian aparteko sagardoa egiten zelako, baserriari esaten zioten "Sagastiitxea", bertan sagardoa egiteko dolarea eta makineria zegoen. Ospe handiko sagardoa egiten zuten bertan eta Gipuzkoako hainbat herritara saltzen zuten.

Gaur egun, baserriaren aztarnak bertan daude, baina oraindik ere hor dirau basoaren ikusgarritasunak.

Unitate didaktikoaren argazkian bi elementu batera agertzen dira, bizitza zeinu bezala, araztegia eta **Etxezarretako basoa**.

11.- MAKATZENA (MENDI MAGALETAN ETXEAK ERAIKITZEA)

Populazioaren hazkuntza zela eta, XX. mendearen 1960ko eta 1970eko hamarkadetan etxeak egiten hasi ziren halabeharrez. Behin ubideetan industriak eta etxeak egindakoan, mendien maldetan egin zituzten eta horren isla **Makatzenako** etxeak dira, oso toki altuan eraikiak. Mendian gora, hasierako maldan **Santa Marinako** etxeak egin zituzten, eskumaldean **Kristo Obreroko** eta **Santa Teresakoak** eta haiek baino altuago Makatzenakoak. Herrigunetik bertara joateko irisgarritasuna eta erosotasun eskasa izan du beti auzo honek, baina azken urteotan kaleko igogailuak jartzearekin nolabait arindu dira arazo horiek.